

Ο «τόπος της αγιότητας», Αγίου Νεοφύτου του Τιμιοσταυρίτη: μια σπάνια εικόνα του από τον αγιογράφο Νεόφυτο Ν. Ζωγράφου (1880-1961)

[Πολιτισμός](#) / [Αγιογραφία](#) / [Αγιολογία](#)

Εξέχουσα θέση στη χορεία των αγίων της Εκκλησίας μας έχει ο αναχωρητής Άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος. Μια μορφή που αγιάζει την Πάφο και τους προσκυνητές του ασκητηρίου του, που το επισκέπτονται από όλη την Κύπρο. Ο βίος του αγίου είναι σε όλους μας γνωστός και η φήμη της αγιότητας του έφθασε σε όλα τα μέρη της Κύπρου και η Εγκλείστρα έγινε προσκύνημα για πολλούς πιστούς.

Ο Άγιος Νεόφυτος γεννήθηκε το 1134 στα Λεύκαρα. Σε ηλικία 18 ετών εγκατέλειψε τους γονείς του και το γάμο που του ετοίμαζαν και αναχώρησε για τη Μονή του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου στους πρόποδες του Πενταδάκτυλου, με σκοπό να γίνει μοναχός γιατί έβλεπε το μάταιο του κόσμου τούτου, όπως ο ίδιος αφηγείται. Στη Μονή του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, έμαθε τα πρώτα γράμματα, γιατί όταν πήγε εκεί ήταν εντελώς αναλφάβητος, και αποστήθισε ολόκληρο το Ιερό Ψαλτήριο.

Μετά από επτά χρόνια παραμονής του εκεί, αποφάσισε να φύγει για πιο ήσυχο τόπο. Διάλεξε τους Αγίους Τόπους, τους οποίους και επισκέφθηκε, προσκύνησε τον Πανάγιο Τάφο και μη βρίσκοντας κατάλληλο τόπο για άσκηση, επέστρεψε στην Κύπρο, με σκοπό να πάει στο όρος Λάτρος στη Μικρά Ασία. Στο λιμάνι της Πάφου, οι τότε κρατικοί υπάλληλοι τον ταλαιπώρησαν, γι' αυτό και άλλαξε γνώμη και αποφάσισε να μείνει στην Κύπρο.

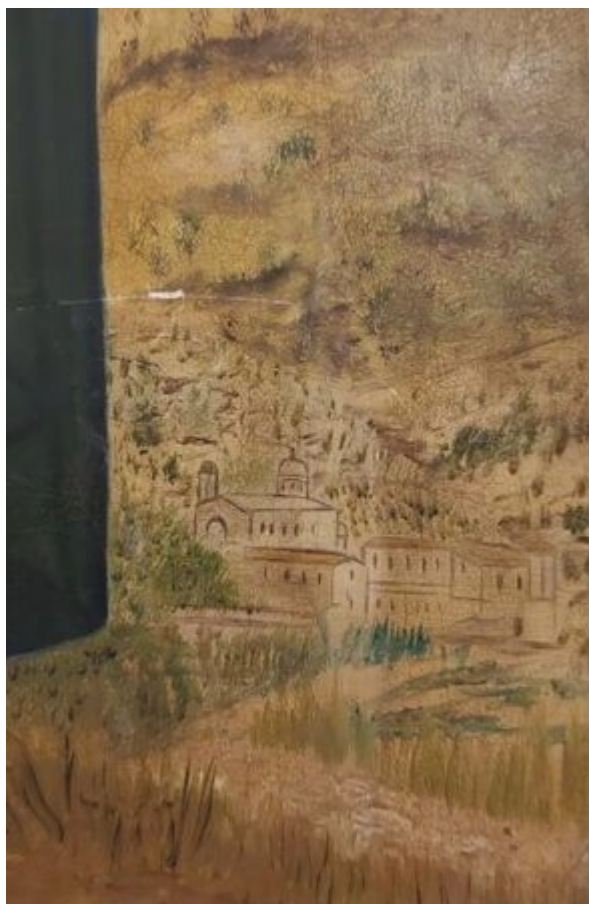

Εικ. 1 Ο Άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος ο Τιμοσταυρίτης, Νεόφυτου Ν. Ζωγράφου, 1931, ναός Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα

Πίσω από την τοποθεσία Μελισσόβουνο, που είναι σήμερα η αγία του Μονή, συνάντησε σε κατάφυτη και ησυχαστική κοιλάδα τον κρημνό με το μικρό σπήλαιο, που θα αποτελούσε την μόνιμη κατοικία του. Στις 24 Ιουνίου του 1159, ημέρα της εορτής της Γεννήσεως του Τιμίου Προδρόμου, έγινε η ανεύρεση της εγκλείστρας του. Αφού βεβαιώθηκε ότι ο τόπος ήταν ερημικός, εγκαταστάθηκε στο σπήλαιο. Για να το κάνει κατοικήσιμο άρχισε να το λαξεύει και να γκρεμίζει τα ετοιμόρροπα μέρη του. Το τελείωσε μέχρι την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, το αφιέρωσε σ' αυτόν και ονόμαζε τον εαυτόν του «Τιμοσταυρίτη».

Έχοντας αυτό υπόψη, ο αγιογράφος Νεόφυτος Ν. Ζωγράφου , (1880-1961) ιστορεί

την εικόνα του αγίου για τις ανάγκες του ναού του αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα. Η εικόνα είναι μεγάλη σε διαστάσεις και προοριζόταν για την ημέρα μνήμης του αγίου, είτε στις 24 Ιανουαρίου, ημέρα της διασώσεώς του από την πτώση στον κρημνό είτε στις 28 Σεπτεμβρίου, ημέρα της ευρέσεως των αγίων Λειψάνων, λόγω μεταθέσεως της μνήμης της κοιμήσεώς του, που συμπίπτει με την αγία Τεσσαρακοστή.

Εικ. 2 Λεπτ. εικ. Ο Άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος
ο Τιμιοσταυρίτης, Νεόφυτου Ν. Ζωγράφου, ναός
Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα

Η εικόνα εντυπωσιάζει με την ολόσωμη φιγούρα του αγίου, που δεσπόζει μπροστά από ορεινό τοπίο. (Στις πλείστες απεικονίσεις του αγίου ζωγραφίζεται από τη μέση και πάνω κρατώντας σταυρό και ειλητάριο). Φορεί μοναχικά ενδύματα, κόκκινο χιτώνα, αγγελικό σχήμα και κουκούλιο σε σκούρο μπλε χρώμα και πράσινο μανδύα. Έχει το σώμα του ελαφρά στραμμένο στα δεξιά χωρίς να κοιτάζει το θεατή. Φέρει πλούσια λευκή γενειάδα και λευκά μαλλιά τα οποία πέφτουν στους ώμους του. Το πρόσωπό του είναι γεροντικό και σεβάσμιο και στο μεγάλο του μέτωπο διακρίνονται ρυτίδες έκφρασης. Με τα δύο του χέρια κρατεί ανοικτό ειλητάριο, στο οποίο διαβάζουμε τις πρώτες γραμμές από την Τυπική Διαθήκη του 1214: «Άγαθὸν ὑπέρτερον παντὸς ἀγαθοῦ Θεοῦ φόβος καὶ/ μνήμη θανάτου• οὗ τὸ κλεπτικὸν καὶ παράβυστον/ ἐκθαμβούμενος ἔγωγε. Νεόφυτος ευτελής Μοναχός/

Πρεσβύτερος και Έγκλειστος».

Ένα από τα στοιχεία που κάνουν αυτήν την εικόνα ξεχωριστή, είναι η σπάνια ονομαστική επιγραφή στο χρυσό φόντο, την οποία δεν συναντούμε σε κανένα άλλο εικονογραφικό πρότυπο: Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ Ο ΤΙΜΙΟΣΤΑΥΡΙΤΗΣ. Το επίθετο Τιμιοσταυρίτης μεταχειρίζεται ο ίδιος όπως προαναφέρθηκε, αφού αφιερώνει το ναό στο όνομα του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού. Στο κάτω μέρος δεξιά διακρίνουμε την αφιερωματική επιγραφή με λευκά γράμματα, Αφιέρωμα Νεοφύτου Γεωργίου/ και της συζύγου αυτού Καλλιόπης/ 1931.

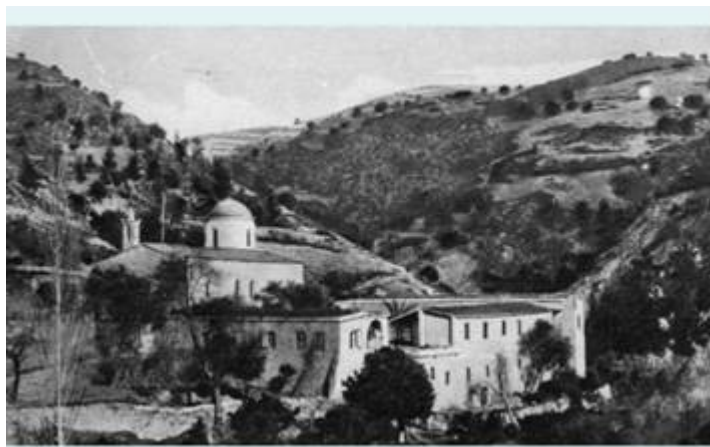
Εικ.3 Λεπτομ. εικ. Ο Άγιος Νεόφυτος ο Έγκλειστος ο Τιμιοσταυρίτης, Νεόφυτου Ν. Ζωγράφου, ναός Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα

Η σύνθεση εμπλουτίζεται από δύο εξαιρετικές τοπιογραφικές αποτυπώσεις: στα δεξιά, του μεγάλου ναού του μοναστηριού του αγίου Νεοφύτου που είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, ενώ στ' αριστερά έχουμε μια σπάνια αποτύπωση της εγκλείστρας.

Στο μοναδικό αυτό ζωγραφικό αποτύπωμα του μοναστηριού, το οποίο αποτελεί ικανό αντικείμενο για να δοκιμάσει ο καλλιτέχνης τις δυνάμεις του, μπορούμε να διακρίνουμε καθαρά και με αρκετή λεπτομέρεια τον ωραίο τρούλλο του καθολικού

της μονής του 16ου αι. , καθώς επίσης, και το κωδωνοστάσιο. Επιπρόσθετα, αποτυπώνονται με προοπτική τα οικοδομήματα που περιβάλλουν τον ναό. Το μοναστήρι ιστορείται στους πρόποδες ορεινού όγκου με πλούσια χαμηλή βλάστηση σε αποχρώσεις του καφέ, του πράσινου και της ώχρας. Συγκρίνοντάς το με φωτογραφία της εποχής μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι δεν απέχει πολύ από την πραγματική εικόνα με αρκετά ψηλό βαθμό ακριβείας. Το ίδιο παρατηρούμε και στην ζωγραφική αποτύπωση της εγκλείστρας όπου διακρίνονται καθαρά ο νάρθηκας και ο διάδρομός της με την ανατολική πλευρά ανοικτή και με το ξύλινο κιγκλίδωμα. Επίσης, διακρίνονται καθαρά και η ανωτέρα εγκλείστρα ή Νέα Σιών. Το τοπίο περιβάλλεται με δέντρα και πλούσια φυτική βλάστηση.

Ο Ζωγράφος, μπορούμε να υποθέσουμε, ότι μιμείται το σχεδιάσμα του περιηγητή μοναχού Β. Μπάρσκυ κατά το 1736, ο οποίος σχεδίασε και περιέγραψε τον ναό με εγκωμιαστικά λόγια. Αν και στη συγκεκριμένη περίπτωση το φόντο της εικόνας είναι δευτερευούσης σημασίας, ο Ζωγράφος κατάφερε, με τις επιδέξιες και γρήγορες πινελιές του, να αποδώσει ελεύθερα το ειδυλλιακό τοπίο του μοναστηριού με ένα άμεσο και ρεαλιστικό τρόπο. Ο προσκυνητής, μένει έκπληκτος από την θαυμάσια τοπιογραφική απεικόνιση.

Εικ.4 Το μοναστήρι Αγίου Νεοφύτου, αρχές 20ού αι.

Ο Ζωγράφος Νεόφυτος, αρέσκεται να διακοσμεί τα φόντα των εικόνων του, είτε με οικοδομές είτε με φυτική βλάστηση και ορεινούς όγκους. Πολλοί σύγχρονοί του αγιογράφοι κοσμούν τα φόντα των εικόνων τους με παρόμοιο τρόπο όπως π.χ. οι αγιογράφοι μοναχοί στο μοναστήρι του Απ. Βαρνάβα, ο Πανάρετος Κουσουλίδης κ.α. Πολλά έργα του Ζωγράφου αποτυπώνουν σκηνές από την τοπιογραφία της κυπριακής υπαίθρου, ναών και εξωκκλησιών με τα χαμηλά και νατουραλιστικά βουνά που θυμίζουν έντονα τις πεδιάδες της Κύπρου με τους χαμηλούς και ξηρούς μικρούς λόφους, τα ορθόκλινα κυπαρίσσια ακόμα και πέτρινα γεφύρια. Τις μικρές εκκλησίες με την κόκκινη κεραμοσκεπή, τις χρωματικές λειάνσεις και την αντικατάσταση του χρυσού με τους γαλαζοπράσινους ουρανούς και τα ρεαλιστικά

νέφη, στα οποία χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση μορφών ή μικρών αγγέλων (putti). Στην εικόνα του λαοφιλούς απ. Ανδρέα για παράδειγμα, συνήθιζε αρκετές φορές να εικονίζει θαλασσινό τοπίο στο κάτω μέρος της εικόνας, αφού ο άγιος ήταν ψαράς με τον αδελφό του απ. Πέτρο.

Το γεγονός αυτό μας παραπέμπει νοερά στον τόπο καταγωγής του, την Τιβεριάδα, αλλά και στο ομώνυμο μοναστήρι του αγίου στην Καρπασία. Από την άλλη, δεν λείπουν και διακοσμήσεις που παραπέμπουν σε εθνικά σύμβολα, αφού για παράδειγμα ο Ζωγράφος δεν διστάζει να διακοσμήσει ξυλόγλυπτο βημόθυρο με γαλανόλευκους χρωματισμούς στον παλαιό ναό της Αγίας Μαρίνας στον Αναλυόντα. Αξίζει επίσης, να αναφέρουμε ότι συχνά, τα έργα του διανθίζονται από μικρά ελλειπτικά πλαίσια με σκηνές από τον βίο των αγίων. Οι εικόνες αυτές προορίζονται συνήθως για λιτανευτικούς σκοπούς στις πανηγύρεις των ναών, προσδίδοντας έτσι μεγαλοπρέπεια.

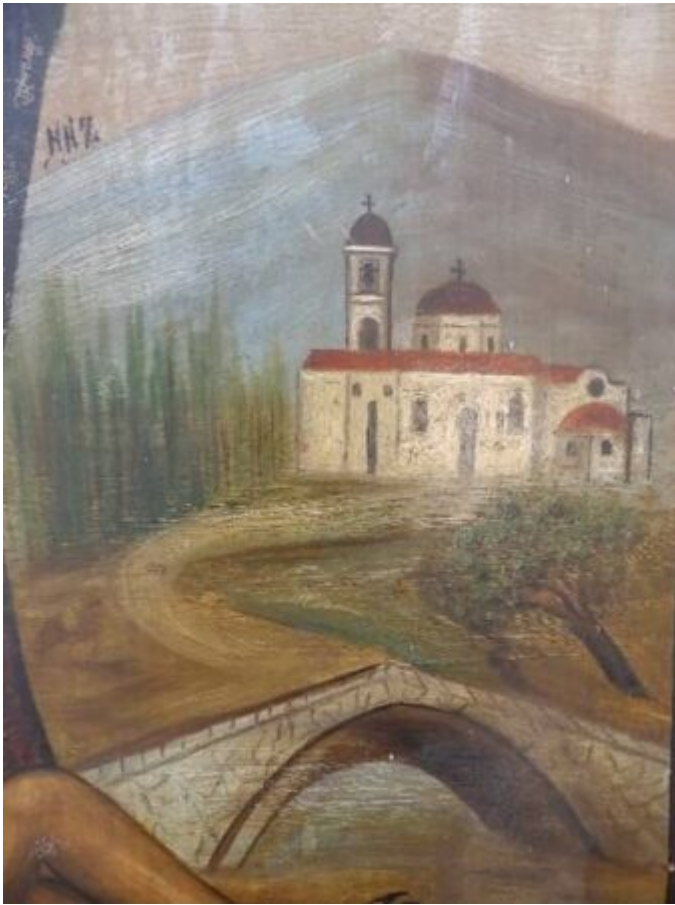

Εικ.5 Το μοναστήρι Αγίου Νεοφύτου, σχέδιο Β. Μπάρσκυ, 1736.

Η απεικόνιση του τοπίου βοηθά τον πιστό να συμμετέχει πιο ενεργά στην λειτουργική-λατρευτική ζωή της Εκκλησίας φορτώνοντάς τον με μνήμες από τη ζωή και το έργο του αγίου, αφού η αληθινή τιμή για τον άγιο είναι η μίμηση του αγιασμένου τρόπου ζωής του. Και τούτο επειδή, η πολιτιστική ταυτότητα και η ψυχосύνθεση κάθε λαού είναι συνυφασμένες με το φυσικό περιβάλλον που τον φιλοξενεί και κατ' επέκταση με τις απεικονίσεις του ως τοπίου. Για τους Κύπριους, η μνήμη και η τιμή του αγίου είναι απόλυτα συνυφασμένη με τον ιστορικό και πνευματικό χώρο δράσης του, που συμβάλει στην τόνωση και προβολή του εορταστικού σκοπού στον οποίο συμμετέχει και η θρησκευτική εικόνα.

Η εικόνα, εντός του «τόπου της αγιότητας», προσφέρει στον πιστό μια μόνιμη νησίδα ασφάλειας, εμπιστοσύνης και εμπύχωσης μέσα στον μάταιο και πρόσκαιρό του βίο, συμβάλλοντας καθοριστικά στη συγκρότηση της πνευματικής του καθοδήγησης. «Αυτή ακριβώς η ικανότητα που έχει ο «τόπος της αγιότητας» να νοηματοδοτεί τον Θάνατο, του παρέχει και μία εκ προοιμίου κοινωνική δύναμη,

αναδεικνύοντας έτσι τον ναό σε ένα υποχρεωτικό διαβατήριο τόπο που ίσταται μεταξύ της ανασφάλειας του καθημερινού βίου και της ασφάλειας του επέκεινα, η οποία επιτρέπει να εκλάβουμε τη ζωή in absentia του Θανάτου ».

Εικ. 6 Λεπτομ. εικ. Ο Άγιος Χαράλαμπος, ναός αγ.
Ιωάννη Ρώσσου, Κόκκινες, Λάρνακα

Η εικονογράφηση του τόπου άσκησης του αγίου εξυπηρετεί, πέραν από την καθαρή εικαστική απόδοση του χώρου ως φυσικού γεγονότος, και το χριστιανικό εσχατολογικό μήνυμα, στη βάση της υπέρβασης του Θανάτου, της εξόδου από τον γεωγραφικό χρόνο και την είσοδό μας στον εσχατολογικό χρόνο, στην Θέωση.

Το τοπίο «κουβαλάει» τεράστιο αριθμό - ιστορικών, πολιτισμικών και προσωπικών αφηγήσεων. Παράλληλα, δεν θα ήταν υπερβολή να τονίσουμε ότι η τοπιογραφία στην θρησκευτική εικόνα ενισχύει την εθνική ταυτότητα που καθορίζεται τόσο από την ιστορική όσο και από την γεωγραφική κληρονομιά. Το τοπίο με την «κρυφή γοητεία» που αποπνέει, προσφέρει στους Κύπριους της δεκαετίας του 30, την ευκαιρία να μεταφερθούν νοερά στο μοναστήρι και στον τόπο της ασκήσεως του αγίου, προκαλώντας τους, αισθήματα περηφάνειας για τα υψηλά πνευματικά και ασκητικά κατορθώματα ενός συμπατριώτη τους και να νοηματοδοτήσει τον γεωγραφικό χώρο στον οποίο και ανήκει. Το αποικιακό καθεστώς την περίοδο αυτή (1931), είχε επιβάλει βαριά φορολογία και ο λαός ζούσε υπό οικονομική ανέχεια

ενώ ταυτόχρονα ζητούσε την ένωση με την Ελλάδα.

Επιπρόσθετα, μπορούμε να αναφέρουμε την αγάπη του Ζωγράφου που έτρεφε για τον άγιο που έφερε και το όνομά του. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο πατέρας του, Νικόλαος Παπαστεφάνου , καταγόταν από την Πάφο και είχε πολύ καλή σχέση με το μοναστήρι και τον σύγχρονό του Ηγούμενο της μονής Γρηγόριο (1855-1893).

Η εικόνα αυτή, αποτελεί δικαιολογημένα την καλύτερη ευκαιρία για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του και την προσήκουσα τιμή στον προστάτη του άγιο, του οποίου εικονογραφεί με ζήλο και περισσή μαεστρία το πρόσωπο, το μοναστήρι και την Εγκλείστρα.

Τέλος, ο Ζωγράφος κατάφερε να πρωτοτυπήσει και πάλι με την ονομαστική επιγραφή Τιμοσταυρίτης και να εμπλουτίσει την εικονογραφία του αγίου με τις σπάνιες και εξαιρετικές σε ομορφιά τοπιογραφικές δημιουργίες του.

<https://bit.ly/32A2NdH>